

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Ehdotuksilla on myönteinen vaikutus sijoitetun lapsen oikeuksien vahvistamiseen sijaishuollossa. 4 a § tuo esiin lapsen oikeuden tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun, mikä luo selkeämmän perustan sijaishuollon arjelle ja auttaa ammattilaisia tekemään lapsen etua turvaavia ratkaisuja. On kannatettavaa, että pykälässä painotettaisiin erityisen huomion kiinnittämistä kasvatuksellisiin toimiin, joilla voitaisiin suojella lapsen psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia sekä tukea lapsen sosiaalista kehitystä yksilöllisesti ja lapsen sijoitukselle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Toimintatavoista ja säännöistä tulee keskustella yhdessä lapsen kanssa ja sovittujen asioiden tulee olla selkeitä ja hyvin ennakoitavissa.

Autismiliitto katsoo, että pykälään 4 a tulisi lisätä lapsen toimintakyky. Kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon lisäksi toimintakyky vaikuttaa ratkaisevasti autismitilanteen lapsen suoriutumiseen. Autismitilanteessa on kysymyksessä ns. näkymätön vamma, josta johtuvia yksilöllisiä toimintarajoitteita ei riittävästi tunnisteta palvelujärjestelmän eri tasoilla. Lapsen toimintaa ja käytöstä saatetaan pitää tahallisenä tai huonosta kasvatuksesta johtuvina ja vanhempien syynä.

Ehdotus pykälään 4 a:

Tämän lain nojalla kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, lapsen ikään, toimintakykyyn ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin on turvattava siten, kun lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä säädetään.

Autismiliitto ehdottaa seuraavaa lisäystä pykälän 4 a ensimmäisen momentin toiseksi viimeiseen lauseeseen:

Kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon tulisi tukea lapsen itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Kasvatusta, valvontaa ja huolenpitoa eivät saa olla lasta alistavia tai muilla tavoin hänen ihmisarvoaan ja ihmisoikeuksiaan loukkaavia.

Katsomme, että pykälään 4 a tulisi lisätä ihmisoikeudet sekä lapsen itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen suoriutumisen tukeminen. Vähintään pykälän perusteluihin tulisi lisätä sijaishuoltopaikan toimintaympäristön ja toimintatapojen keskeinen merkitys lapsen kasvatuksessa ja hänen toimintakykynsä tukemisessa. Autismikirjon lapsen haastava tai ns. huono käytös saattaa johtua esimerkiksi aistiesteellisen ympäristön aiheuttamasta kuormituksesta tai ennakoinnin ja strukturoinnin puutteesta. Autismikirjon Käypä hoito -suosituksen mukaan autismiystävällinen toimintaympäristö vahvistaa ja ylläpitää autismikirjon henkilön toimintakykyä. Se vähentää ja ennaltaehkäisee stressiä ja tukee mielen hyvinvointia. Autismiystävällinen ympäristö on ennakoiva, vahvuuksiin perustuva, sosiaalisesti turvallinen ja aistiesteetön.

4 b ja 4 c § tuovat tarvittavaa sääntelyä aineiden ja esineiden poisottamiseen, mikä auttaa ehkäisemään tilanteita, joissa rajoitustoimenpiteitä käytetään epäselvällä oikeusperustalla.

On kannatettavaa, että lapselta voitaisiin ottaa pois aineet ja esineet, joita hän ei saisi muutenkaan lain mukaan pitää hallussaan tai käyttää. Jos esimerkiksi lapsella on hallussaan teräase tai päihteitä, voidaan nämä ottaa pois selkein ja säädellyin perustein. Myös kännykän poisottaminen voidaan perustella laillisesti, kun toiminta perustuu kasvatuksellisiin keinoihin ja/tai lapsen suojelemiseen. Näissä on nykyään paljon epäselvyyttä ja hyvin kirjavaa käytäntöä.

Kännykän poisottamisen välttämättömyyttä tulee kuitenkin harkita huolellisesti autismikirjon lasten ja nuorten kohdalla. Autismikirjon lapsille kännykkä voi olla tärkeä apuväline ja tuki ja turva, joka mahdollistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja auttaa pitämään yhteyttä kavereihin, vanhempiin ja hoitotahoihin. Kännykässä kulkevat mukana myös toiminnanohjausta, ajanhallintaa, kuormituksen tasaamista, tunteiden ja ahdistuksen säätelyä ja mahdollisesti myös kommunikaatiota tukevat ohjelmat. Kännykän sovellukset ja netin sisällöt voivat mahdollistaa myös omiin mielenkiinnon kohteisiin syventymisen.

Esitystä tulee tarkentaa siltä osin, että varmistetaan, ettei vanhempien yhteydenpitoa lapseen rajoiteta tilanteessa, jossa se ei ole ehdottoman välttämätöntä.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Ehdotukset selkiyttävät osittain arjen kasvatuksen ja rajoittamisen välistä rajapintaa. Erityisesti 4 c § tuo kaivattua selkeyttä päätöksentekoon ja dokumentointiin. Tämä tukee lapsen oikeusturvaa ja helpottaa henkilöstön työtä.

Säännöksiä voisi vielä täydentää esimerkiksi keston, vaikutukseen tai toistuvuuteen liittyvillä kriteereillä, jotka auttaisivat määrittämään, milloin kyseessä on kasvatuksellinen toimenpide ja milloin kyse on rajoituksesta. Fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisen osalta kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimenpiteiden rajapintaa voisi määritellä tarkemmin, esim. tilanteissa, joissa lapsi ei halua luovuttaa hallussaan olevia esineitä tai tilanteissa, joissa lapsella ei ole vaarantajua ja fyysinen puuttuminen on välttämätöntä lapsen turvallisuuden varmistamiseksi.

Kasvatuksellisten keinojen käytössä tulee huomioida lasten yksilöllisyys. Vaikka joillekin lapsille kosketus ja lähellä pitäminen voivat olla toimiva tapa rauhoittumisen ja tunnesäätelyn tukena, monet autismikirjon lapset kokevat kosketuksen epämiellyttävänä, jolloin se ei auta heitä rauhoittumaan vaan päinvastoin lisää heidän kuormitustaan.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Ehdotus on sinänsä kannatettava ja tarvetta on monialaisilla yksiköille, joissa voidaan vastata kokonaisvaltaisesti vaikeassa tilanteessa olevien lasten tarpeisiin. Neurokirjon lapsi, jolla on vaikeaa trauma- ja päihdetaustaa, tarvitsee tuekseen kokonaisvaltaisen yksikön, jossa yhdistyvät neuropsykiatrian, psykiatrian, lastensuojelun ja erityisopetuksen osaaminen. Nykyiset rakenteet eivät usein riitä vastaamaan tällaiseen tarpeeseen. Autismiliitto korostaa, että on ensiarvoisen tärkeää varmistaa hybridiyksiköihin autismiosaaminen sekä laajempi neuropsykiatrian osaaminen. Nykyisessä esitysluonnoksessa mainitaan vain psykiatrian osaaminen, mikä on neurokirjon lasten ja nuorten kannalta riittämätöntä.

Autismiliitto katsoo, että pelkkä informatiivinen viittaus hybridiyksiköistä ei vielä riitä käytännön tasolla, vaan tarvitaan tarkempaa sääntelyä, resurssien ohjausta ja vastuukysymysten määrittelyä. Jos nämä yksityiskohdat jätetään hyvinvointialueiden vastuulle, se voi johtaa hyvin heterogeenisiin ja epäyhtenäisiin ratkaisuihin alueilla ja joiltakin alueilta hybridiyksiköt voivat jäädä kokonaan puuttumaan. Ilman tarkempaa määrittelyä on mahdotonta ottaa kantaa tällaisten yksiköiden mahdollisiin vaikutuksiin.

Lastensuojelun ongelmia ei ratkaista pelkästään erityisyksikköjä perustamalla. Neurokirjon lasten ja nuorten tarpeiden tunnistamattomuus, sopivien ja oikea-aikaisten palvelujen puute ja näistä aiheutuva häiriökysyntä on tunnistettu tässä esityksessä, mutta lääkkeitä juurisyihin puuttumiseksi ei esityksestä löydy. Autismikirjon ja muuta neurokirjon osaamista tulisi vahvistaa lastensuojelussa ja koko palvelujärjestelmässä perustasolta lähtien. Jokaisessa lastensuojelun yksikössä kuten myös jokaisella lastensuojelun sosiaalityöntekijällä tulisi olla neurokirjon osaamista, ei pelkästään erityisyksiköissä. Myös mielenterveyspalvelujen saatavuutta tulee vahvistaa perustasolla ja erikoissairaanhoidossa.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Sääntely on rakenteeltaan selkeä ja tavoitteellisesti perusteltu. Käytännön toteutus vaatii kuitenkin vahvaa resursointia ja osaavaa henkilöstöä. Suljettu kuntoutus ei voi perustua pelkkään valvontaan, vaan edellyttää yksilöllistä, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä. Kuntoutuksen sisällön tulee perustua vahvasti lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

Autismiliitto katsoo, että suljetun laitospalvelun yksikön koko ja henkilöstömitoitus tulisi määritellä laissa. Kustannuksia koskevassa luvussa (s. 52) arvioidaan, että yksikön koko olisi 2-3 lasta ja työntekijöitä olisi vähintään yhdeksän.

On hyvä, että pykälässä mainitaan, että sijoitus tulisi lopettaa heti, kun 49 a §:n mukaisia syitä sijoitukselle ei enää olisi. Esityksessä todetaan, että lähtökohtaisesti päätös sijoittamisesta suljettuun kuntouttavaan laitospalveluun olisi voimassa toistaiseksi ja sitä voidaan jatkaa 18-vuotiaaksi asti. Jos näin tapahtuu, herää kysymys, mitä tapahtuu 18 ikävuoden jälkeen ja voiko nuori palata silloin ns. tavalliseen elämään. Jos näin tapahtuu, herää kysymys, mitä tapahtuu 18 ikävuoden jälkeen ja voiko

nuori palata silloin ns. tavalliseen elämään. Pitkäaikainen suljettu laitossijoitus tuottaa laitostuneita ihmisiä. Jos sijoitus lakkaa kuin veitsellä leikaten 18 v tullessa täyteen, laitoksesta kävelee ulos nuori, jolla ei ole välttämättä edes ikätasoisia taitoja, säätelykykyä tai arjen taitoja. Näiden nuorten kohdalla jälkihuollon tulisi olla vahvaa ja sitä tulisi tukea tarvittaessa sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla. Autismiliitto ehdottaa, että näille nuorille myönnettäisiin subjektiivisena oikeutena tarvittavat tukitoimet ja pitkäkestoinen jälkihuolto 25-vuotiaaseen asti.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Vaikka vaatimuksissa on oikea suunta, ne jäävät vielä liian yleiselle tasolle. Käytännön toteutus vaatisi täsmällisempää sääntelyä koskien koulutustasoa, erityisosaamista ja jatkuvaa täydennyskoulutusta.

Autismiosaaminen ja muu neurokirjon osaaminen tulee olla pakollista näissä yksiköissä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että suljetun laitospalvelun tuottajalla on oltava käytettävissään erityisosaaminen lääketieteen, mukaan lukien päihde- ja riippuvuushoidon, psykologian, sosiaalityön, kasvatuksen ja opetuksen alalta lapsen suunnitelmallisen kuntoutumisen toteuttamiseksi.

Tähän luetteloon tulee ehdottomasti lisätä myös neuropsykiatrinen ja psykiatrinen osaaminen. Epäselväksi myös jää, miten käytännössä varmistetaan, että pykälässä 2 mainittu erityisosaaminen on tosiasiassa käytettävissä ja toteutuu käytännössä.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Neljän kuukauden tarkistusväli ja asiantuntija-arvion vaatimus ovat perusteltuja ja oikean suuntaisia. Ne tarjoavat ulkopuolisen näkökulman ja estävät rajoitustoimenpiteiden pitkittymistä ilman arvioitua perustetta. Perustasollakin palveluita tarkastellaan ja arvioidaan n. 3 kk:n välein.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

-

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Ehdotukset ovat tervetulleita ja selkeyttävät osittain nykyistä sääntelyä, joka on ollut käytännössä vaikeaselkoinen ja epäyhtenäisesti sovellettu. On tärkeää, että lapsen tilanne arvioidaan yksilöllisesti ja että päätökset perustuvat systemaattiseen asiantuntija-arvioon.

Erityisen huolenpidon jaksolla pitää varmistaa henkilöstön riittävä autismiosaaminen ja neuropsykiatrinen osaaminen, jotta erityisen huolenpidon jakson tavoitteet voisivat toteutua autismikirjon lapsen tai nuoren kohdalla. Tämä olisi hyvä mainita pykälän perusteluissa.

Erityisen huolenpidon osalta olisi hyvä korostaa oikeusvalvontaa ja jälkiarviointia: Miten varmistetaan, että lapsi/nuori saa asianmukaista hoitoa/kuntoutusta/apua/tukea erityisen tuen jakson jälkeen ja että jakso ei itsessään aiheuta lisävahinkoa?

Esityksessä säädettäisiin, että jos erityisen huolenpidon jakso järjestetään muualla kuin lapsen omassa sijaishuoltopaikassa, hyvinvointialue voi irtisanoa edellä tarkoitetun sijaishuoltopaikan, mikäli irtisanominen ei ole lapsen edun vastaista. Autismiliitto korostaa, että lapsen edun harkinnassa tulee ottaa huomioon, että muutokset ovat usein hyvin vaikeita autismikirjon lapsille ja vaativat hyvää suunnittelua ja ennakointia. Autismikirjon lapsille on tärkeää ihmissuhteiden ja sijaishuoltopaikan pysyvyys silloin, kun nämä vastaavat lapsen tarpeita. Lapsen edun tulee olla ensisijainen taloudellisiin näkökulmiin nähden.

Lääkärintarkastuksessa olisi tärkeää selvittää, onko lapsella toimintarajoitteita, vammoja tai sairauksia, jotka eivät ole vielä tiedossa. Esimerkiksi neurokirjon lapsilla ja nuorilla diagnoosit usein viivästyvät, etenkin tytöillä.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Autismiliitto kannattaa lisäystä, että yhteydenpitoa rajoitettaisiin henkilöihin, joita ei tunneta.

Kannatettavaa on, että esimerkiksi päihteiden käyttöön tms. liittyvissä asioissa voidaan tehdä ratkaisuja nopeastikin. Rajoituksen perusteet ja päätöksenteko ovat entistä selkeämpiä, mutta niiden edellyttämä kirjaaminen vaatii osaamista.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

Tekninen valvonta voi tukea turvallisuutta, mutta edellyttää tarkkaa ohjeistusta yksityisyyden suojan varmistamiseksi.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

Henkilöntarkastuksen ja -katsastuksen selkeyttäminen on tärkeää. Ehdotuksessa tulisi vielä painottaa lapsen kohtaamisen inhimillisyyttä ja sukupuolisensitiivisyyttä sekä lapsen neurotyypin ja mahdollisen traumataustan huomioimista.

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Olisi hyvä määritellä tarkemmin, mitä tarkoitetaan lyhytaikaisuudella.

Moni autismikirjon lapsi ja nuori voi kokea toisen ihmisen kosketuksen epämiellyttävänä, jolloin se ei auta häntä rauhoittumaan. Päinvastoin hän voi entisestään kuormittua ja stressaantua kiinnipitämisestä.

Kiinnipitojen käyttöä tulisi harkita tarkkaan. Lastensuojelulaitoksissa olleet nuoret ovat kertoneet, että kiinnipidot eivät edistä kuntoutumista eivätkä elämän hallintaa. Nuorten mielestä kiinnipidot ovat pelottavia, ja vaikka ne eivät kohdistuisi juuri itseen, ne vaikuttavat myös muihin nuoriin, jotka niitä näkevät.

Autismiliiton mielestä on hyvin kannatettavaa, että pykälän 5 momenttiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan sosiaalityöntekijän olisi arvioitava osana 74 a § mukaista lapsikohtaista arviota yhdessä lapsen ja sijaishuoltopaikan sekä mahdollisuuksien mukaan vanhempien kanssa, millä tavoin kiinnipidot olisivat vältettävissä lapsen edun huomioivalla tavalla, jos kiinnipitoon on jouduttu turvautumaan toistuvasti. Lisättävä säännös voisi koskea kaikkia rajoitustoimenpiteitä, ei pelkästään kiinnipitoa. Tarvittaisiin myös psyykkistä jälkipuintia niille, jotka ovat olleet kiinnipidon kohteena sekä niille, jotka ovat sitä todistaneet.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

On sinänsä kannatettavaa, että henkilökunta voisi estää lapsen luvattoman poistumisen laitoksesta. Ks. kiinnipidosta yllä.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

On kannatettavaa, että hatkassa olevien nuorten tilanteisiin puututaan. Tämä kuitenkin edellyttää, että rajoitustoimia käytetään oikein ja perustellusti. Olisi tärkeää selvittää, miksi lapsi lähtee hatkaan ja puuttua hatkaamisen juurisyihin.

69 b § Lapsen kiinniotto

Säännös tuo kaivattua selkeyttä tilanteisiin, joissa lapsi poistuu ilman lupaa laitoksesta.

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

-

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Ehdotetut toimenpiteet vastaavat aiempaa paremmin käytännön tilanteisiin, joissa lapsen turvallisuus, päihteettömyys ja omaisuuden suojaaminen edellyttävät selkeitä toimenpiteitä.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto lastensuojelulain muuttamisesta. Autismiliitto painottaa tarvetta lastensuojelulain kokonaisuudistukselle, jossa vahvistettaisiin avohuollon tukitoimia ja palveluja lapselle ja hänen perheelleen. Nykyinen esitys ei ratkaise palvelujärjestelmän keskeistä ongelmaa, jossa lastensuojelun sijoituksilla yritetään paikata muiden palvelujen puutteita eikä se puutu tämän häiriökysynnän juurisyihin. Ehdotetut erityisyksiköt ovat tarpeellisia niille lapsille, joilla on vakavia haasteita, mutta lastensuojelun keskeisiä ongelmia ei ratkaista pelkästään erityisyksiköitä perustamalla. Toimivat mielenterveyspalvelut perustasolta erikoistasolle tulee turvata kaikille lapsille ja nuorille ja aivan erityisesti lastensuojelun piirissä oleville lapsille ja nuorille.

Autismiliitto on huolissaan autismitieteen lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta sijaishuollossa. Autismitieteen lapsilla ja nuorilla on huomattavan korkea riski tulla sijoitetuksi. Heistä 18 % on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle ennen 18 vuoden ikää (Kääriälä ym. 2021). Taustalla ei useinkaan ole vanhemmuuden ongelmaa, vaan lastensuojelun sijoituksilla yritetään paikata muiden palvelujen puutteita. Moni autismitieteen lapsen sijoitus voitaisiin välttää, jos ammattilaiset osaisivat paremmin tunnistaa autismitieteen piirteitä ja autismitieteen lasten ja nuorten palvelutarpeita asiakasprosessin eri vaiheissa, kuten palvelutarpeen arvioinnissa, asiakassuunnitelman laatimisessa ja sijaishuollon sisällä eri vaiheissa. Tämä edellyttää tietoa ja ymmärrystä autismitietejstä sekä osaamista soveltaa autismitietoa käytäntöön.

Autismiliitto korostaa, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollon henkilöstön autismitieteen ja neuropsykiatrista osaamista on vahvistettava. Jos osaamista ei ennestään ole, täydennyskoulutukseen osallistumisen tulisi olla velvoittavaa, kuten esim. neopsy-valmentajan koulutus, strategia-koulutus adhd:stä ja HAASTE-koulutus haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisemisestä. Lisää neuropsykiatrista osaamista tarvitaan myös vammaispalveluihin sekä lasten, nuorten ja perheiden sosiaalityöhön kuten myös varhaiskasvatukseen ja kouluihin.

Lastensuojelun sijoitukset eivät ole oikea paikka autismikirjon lapsille ja nuorille, silloin kun sijoituksilla yritetään paikata muiden palvelujen puutteita eivätkä nämä lapset tule sijoituksilla autetuiksi. Sijoitukset aiheuttavat lapselle ja perheelle inhimillistä kärsimystä ja tulevat kalliiksi yhteiskunnalle. Lapsen tai nuoren toimintakyky voi heikentyä sijoituksessa, etenkin vaativassa sijaishuollossa, jos lapseen kohdistuu rajoitustoimia. Yhtenä tekijänä sijoitusten taustalla voi olla kouluakäymättömyyttä, joka ei välttämättä käytännössä parane sijaishuollossakaan, mutta sen sijaan koulukuntoisuus voi heiketä sijoituksen aikana. On hyvä huomata, että autismikirjon lapsen tai nuoren sosioemotionaalisten taitojen kehitys ja itsenäistymiskehitys on usein hitaampaa kuin ikätovereilla ja kykyprofiili voi olla hyvin epätasainen. Tämä voi johtaa liiallisiin vaatimuksiin lasta tai nuorta kohtaan.

Autismiliitto pitää tärkeänä, että esitykseen lisättäisiin maininta siitä, että 1.1.2025 voimaan tulleen vammaispalvelulain mukaan lapsen asumisen tuki tulee järjestää vammaiselle lapselle neurokirjon lapset mukaan lukien VPL-palveluna eikä LSL:n perusteella tehtävänä sijoituksena silloin, kun perheessä ei ole lastensuojelullisia olosuhteita ja lain soveltamisalasäännös (erit. koskien ensisijaisten palveluiden sopivuutta ja riittävyttä lapsen yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta) sekä palvelukohtaiset myöntämisedellytykset täyttyvät. Uuden lain mukaan autismikirjon ihmisillä ja muilla neurokirjon ihmisillä, lapset mukaan lukien, on uuden vammaispalvelulain perusteella oikeus vammaispalveluihin samoin perustein kuin kaikilla muillakin vammaisilla ihmisillä.

Neurokirjon lasten ja perheiden tulee saada tarvitsemaansa apua ja tukea oikea-aikaisesti ja varhaisessa vaiheessa. Autismikirjon lapsille ja nuorille tulee kehittää hyvinvointialueilla toimivat hoito- ja palvelupolut ja turvata mielenterveyspalvelujen saatavuus kaikilla tasoilla. Kirjolla olevien vanhempien vanhemmuutta tulee tukea. Lastensuojelussa tulisi kirjata auki ja kertoa vanhemmille avohuollon tukitoimista ja palveluista, joita lapsella tai nuorella on oikeus saada. Perhehoitoa tulisi suosia ja perustaa esim. ammatillisia perhekoteja, joissa olisi autismikirjon ja neurokirjon osaamista. Tarvitaan myös lastensuojelun erityistason ei-laitosmaisia asumisyksiköjä, joissa on autismikirjon ja neurokirjon osaamista.

Yhteistyö vanhempien kanssa ja sujuva tiedonkulku on keskeistä kaikissa sijaishuollon vaiheissa. Vanhemmat joutuvat usein tukemaan sijaishuollossa olevaa lastaan tai nuorta, ja osalla yhteys säilyy kiinteänä, varsinkin jos taustalla ei ole vanhemmuuden ongelmaa. Vaikka huoltaja on pääsääntöisesti lapsen edunvalvoja, joissakin tilanteissa myös ulkopuolinen edunvalvoja voi olla perusteltu. Vanhemmalla ei välttämättä ole riittävästi oikeussuojakeinoja ajaa lapsen etua esim. vaativan sijaishuollon tilanteissa, joissa on runsaasti perusoikeuksia rajoittavia toimenpiteitä.

Tarvittaessa sijoitettujen lasten tulisi saada tukea biologisten vanhempiensa tapaamiseen ja tapaamisten käsittelyyn. Lastensuojelu voisi myös tukea vanhempaa tapaamiseen saapumisessa ja osallistumisessa.

Luku 11 rajoitustoimenpiteet

Autismiliitto katsoo, että rajoitusten käytön yleiset edellytykset kaipaisivat täydennystä (pykälä 61 a) ja niistä olisi hyvä muistuttaa myös tämän esityksen perusteluissa:

- Rajoitustoimien tulee olla aina viimesijainen keino. Ennen rajoitustoimien käyttöä sijoituspaikkojen toimintatapoja ja ympäristötekijöitä tulee muokata sellaisiksi, että ympäristön aiheuttama stressi ja kuormitus vähenevät. Tarkastelemalla henkilön taitoja, hänen saamaansa tukea sekä fyysistä ja sosiaalista ympäristöä, voidaan voimavarat saada paremmin käyttöön sekä

mahdollistaa onnistumisia ja osaamista, mutta myös muokata ympäristöä tuen tarpeiden mukaisesti. (ks. HAASTE-toimintamalli <https://autismiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/haastemanuaali/>)

Autismikirjon Käypä hoito -suosituksen mukaan autismiystävällinen toimintaympäristö vahvistaa ja ylläpitää autismikirjon henkilön toimintakykyä. Se vähentää ja ennaltaehkäisee stressiä ja tukee mielen hyvinvointia. Autismiystävällinen ympäristö on ennakoiva, vahvuuksiin perustuva, sosiaalisesti turvallinen ja aistiesteetön. Sijoituspaikan toimintatavoissa on tärkeää ottaa huomioon, että autismikirjon lapset tarvitsevat vahvaa ennakointia ja strukturointia, esimerkiksi päiväohjelma on tärkeä tietää etukäteen. Muutokset ovat autismikirjon lapsille usein vaikeita, varsinkin jos ne tulevat yllättäen.

- Lapsen haastavaa käyttäytymistä tulisi tarkastella aina kokonaisuutena asiaan perehtyneiden asiantuntijoiden johdolla, koska muuten on vaarana, että se voi johtaa epätarkoituksenmukaisiin ja turhiin itsemääräämisoikeuden rajoittamistoimenpiteisiin. Henkilöstön autismiosaaminen on avainasemassa autismikirjon lapsen toimintakyvyn ja itsemääräämisoikeuden tukemisessa sekä haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyssä. Autismikirjon ja muu neurokirjon täydennyskoulutus pitäisi olla pakollisena vaatimuksena lastensuojelun henkilöstölle, joka kohtaa työssään autismikirjon lapsia.
- Autismiliiton mielestä 74 a pykälään tulee vielä lisätä, että jos kyse on toistuvasta ilmiöstä, pitää olla suunnitelma rajoittamistoimenpiteistä, joka on käyty lapsen ja mahdollisuuksien mukaan hänen vanhempiensa kanssa läpi ja tarkistettu, että toimenpiteet eivät aiheuta vaaraa tai vahinkoa. Tarvitaan myös psyykkistä jälkipuintia niille, jotka ovat olleet kiinnipidon kohteena sekä niille, jotka ovat sitä todistaneet.
- Rajoitustoimenpiteissä tulisi ottaa huomioon STM:n valmisteleman IMO-käsikirjan sisältö, nyt molempia valmistellaan yhtä aikaa.

Valjakka Sari
Autismiliitto ry